

Keywords: international private law, European integration, unification of law, legislation of EU.

***Завальнюк Сергій Володимирович,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ НЕПОВНИХ ПРОГАЛИН В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

В залежності від ступеня урегульованості правовідносин цивільним законодавством можна виділити повні і неповні прогалини в законодавстві.

Повні прогалини являють собою випадок, коли відсутнє правове регулювання у суспільних відносинах, які почали перебувати у межах правового регулювання і фактично їм необхідне закріплення у нормативно-правових актах прийнятих органами законодавчої влади. Значно легше піддаються виявленню неповні прогалини, оскільки ті чи інші суспільні відносини вже врегульовані нормами права (законодавства). Інакше кажучи, в даному випадку органом законодавчої ініціативи вже виражено волю стосовно врегулювання певних відносин, та у першу чергу, підпорядковуючи такі відносини загальним принципам права (зокрема, прямим директивам, детальним впорядкуванням прав, які стосуються неврегульованих питань тощо) [1, с. 262].

Щодо прикладу неповних прогалин, можна вказати випадок, коли у заповіті спадкодавцем вказано кілька спадкоємців, проте до відкриття спадщини один з них помер. У Цивільному кодексі України не міститься врегулювання спадкування за таких умов [6, с. 80-81]. В такому випадку, при вирішенні спору у суді, за умови відсутності спадкоємців, згідно п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7, можливе врегулювання правовідносин за аналогією ст. 1275 ЦК України: частка у спадщині переходить до інших спадкоємців за заповітом і розподіляється між ними порівну лише тоді, коли спадкоємець не прийняв спадщину або відмовився від неї [8].

В свою чергу неповні прогалини необхідно розмежовувати з випадками, коли суб'єкт правозастосування, врегульовуючи певні правовідносини окремими нормами права, зокрема нормами загального змісту, ігнорує той факт, що окремі суттєві моменти регламентовані спеціальними нормами. Наприклад, ч. 3 ст. 234 ЦК України передбачається, що правові наслідки визнання фіктивного правочину недійсним встановлюються законами. В свою чергу за ст. 216 ЦК України, загальним наслідком недійсності всіх правочинів є двостороння реституція [10], і цивільне законодавство не встановлює будь-яких видів і форм відповідальності за вчинення фіктивних правочинів та

порядок їх реалізації. Проте, нам відомо що особи, які вчинили безтоварні господарські операції (як наслідок вчинення фіктивних правочинів) можуть бути притягнені до фінансової відповідальності [7], і як наслідок ухилення від сплати податків (поширена причина здійснення безтоварних господарських операцій) – до адміністративної (наприклад, ст. 163-2 КпАП України [2]) або кримінальної відповідальності (наприклад, ст. ст. 212, 212-1 КК України [3]). В даному випадку прогалин у цивільному законодавстві немає, так, суспільні відносини притягнення правопорушника до фінансової, адміністративної чи кримінальної відповідальності не знаходяться у сфері правового регулювання цивільного законодавства.

Неповні прогалини часто виявляються в ході здійснення тлумачення норм права. Так, норми законодавства мають словесне вираження, проте не завжди текстуальний вираз несе той зміст, який мав на меті передати законодавець. Тому, використовуючи різні способи тлумачення (граматичний, історичний, системний, логічний тощо) можливо пояснити справжню волю органів законодавчої ініціативи, в свою чергу, застосовуючи поширювальне або обмежувальне тлумачення норм права, їхній буквальний зміст погоджується з дійсним [9, с. 12]. Прогалиною ж вважається невідповідність волі законодавчого органу наданому їй словесному вираженню лише за умови, коли жоден з способів тлумачення не зможе повністю в усіх деталях цю волю встановити задля практичного вирішення питання [5, 95].

У законодавстві часто можна спостерігати поняття, яким необхідна конкретизація для їхнього ефективного використання. Враховуючи думку В.В. Лазарева, можна стверджувати, що для органів правозастосування вкрай необхідно відрізнити прогалину в законодавстві від ситуації, коли законодавець надає їм повноваження на надання конкретизації нормативно-правового акту або врегулювання питання на свій розсуд [5, с. 111]. В ході такої конкретизації у межах існуючих правових приписів, які надаються в законодавчих актах, створюються нові правові положення, які мають більш конкретний зміст (детальнішу регламентацію, поширене тлумачення тощо). В свою чергу, факт відсутності таких конкретизованих положень не є свідченням про наявність прогалин, адже в такому випадку законодавчий орган навмисно уникнув їхнього прийняття. Окрему увагу слід приділити конкретизації нормам, що містять оціночні поняття (належне виконання договору, добросовісний набувач, добросовісність, розумність, справедливість тощо). Прикладом може служити те, що зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості (ч. 3 ст. 509 ЦК України)[10]. Цивільний кодекс України не надає визначення поняттям добросовісності, розумності та справедливості, тому виникає висновок, що дане питання передається суб'єкту правозастосування для конкретизації.

Отже, саме в ході здійснення тлумачення норм права виявляється справжня воля законодавчого органу, тоді як при наявності прогалини такі норми зовсім відсутні або їхній зміст не в змозі врегулювати певне питання.

Для встановлення наявності неповної прогалини необхідно з'ясувати: що

окремі суспільні відносини знаходяться в межах правового регулювання, проте мають недостатнє, неповне врегулювання; наявність волі законодавця надати врегулювання даним відносинам; ніякий спосіб тлумачення не здатен з'ясувати необхідний зміст норми законодавства для врегулювання певного питання [9, с. 12].

На підставі всього вищевикладеного, можна говорити про існування такого поширеного виду прогалин в цивільному законодавстві як неповна прогалин, а відповідно, про актуальність визначення їхньої правової природи, їх виявлення та подолання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С.С. Проблемы теории права. – Свердловск, 1973.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1984 – № 58. – Ст. 1122.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
4. Лазарев В.В. Понятие пробелов в праве // Сов. государство и право. – 1967. – № 4.
5. Лазарев В.В. Применение советского права. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1972.
6. Печений О. Деякі проблеми методології спадкування / О. Печений // Вісник академії правових наук України. – 2009. -№2 (57). – С. 77-83.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15, № 16, № 17 – Ст. 112.
8. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13. [Електронний ресурс]. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>
9. Тарнопольська О. М. Види прогалин в праві / О. М. Тарнопольська // Вісник академії адвокатури України. – 2008. – № 12. – С. 10-16.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

Ключові слова: правове регулювання, прогалини, правочин, норма права, суспільні відносини.

Keywords: legal regulation, loopholes, agreements, social relations, legal norm.